

Szigeti Fruzsina – Fényes Hajnalka

Nemek szerinti különbségek a PhD-fokozattal rendelkezők demográfiai és szocioökonómiai háttérében és szakmai életútjában egy másodelemzés tükrében*

Bevezetés

Több felsőoktatás-kutatásban is azzal foglalkoznak, hogy a bolognai folyamat milyen hatást gyakorol a PhD-képzésre, milyen demográfiai és társadalmi háttér jellemző a képzésben részt vevő PhD-hallgatókra. Az eredmények azt mutatják, hogy napjainkban egyre több PhD-hallgató származik alacsonyabb státusú családból, illetve megállapítják, hogy a PhD-fokozattal rendelkezők között mind magasabb a nők aránya (Nerad–Heggelund 2008; Szigeti 2020).

Kutatásunk fő célja a PhD-fokozattal rendelkezők demográfiai (nem, életkor, családi állapot) és szocioökonómiai státusának megismerése (szülők és házastárs iskolai végzettsége, településtípus, anyagi helyzet), illetve a doktori fokozat munkaerőpiaci megtérülésének vizsgálata egy európai mintán és nemek szerint.

Elemzésünkhöz a 2012. évi European Social Survey (ESS) kutatás során készült adatbázist használtuk fel, az adatokon másodelemzéseket végeztünk. Az ESS-t az Európai Bizottság tagjai 2001-ben indították útnak, abból a célból, hogy kétévente nemzetközileg összehasonlító adatokra tegyenek szert az európai társadalmak demográfiai állapotáról, a lakosság politikai és közéleti preferenciáinak alakulásáról, továbbá a társadalmi attitűdök változásairól. Az ESS további előnye a legtöbb kutatáshoz képest, hogy nem a képzésben bent lévő PhD-hallgatókra (Fináncz–Kucsera–Szabó 2009; Fináncz 2009; Tornyi 2010; Ampaw–Jaeger 2012; Paksi 2014; Litalien–Guay 2015; Szigeti 2020, 2021), hanem a már fokozatot szerzettekre vonatkozóan jutunk információkhoz, a doktori és/vagy professzori címmel rendelkezők karrierútját követhetjük nyomon (N = 405). Mivel az európai PhD-fokozattal rendelkezők mintája meglehetősen korlátolt, az Európán belüli regionális különbségeket nem tudtuk elemezni, ugyanakkor az összehasonlításra is törekedtünk, ezért az ESS adatait a 2008/2009-es magyarországi doktoranduszokra és doktorokra kiterjedő vizsgálat eredményeivel hasonlítottuk össze.

* A tanulmány az NKFI K116099: Career Models and Career Advancement in Research and Development (Labor Market Opportunities, Network Building, Work-life Balance) kutatás keretében íródott. A tanulmány első megjelenése: Szigeti Fruzsina – Fényes Hajnalka (2018) PhD graduates in Europe. Gender differences in the PhD degree's labour market benefits. *Kultúra és Közösség*, 2018/4, 61–72.

Tanulmányunk két fő részből áll. Az elméleti rész a tudományos életben megjelenő horizontális és vertikális szegregációról szól. Az empirikus részben egyrészt a PhD-fokozattal rendelkezők szociodemográfiai hátterével, másrészt a szakmai életútjukkal foglalkoztunk, a nemek közötti különbségekre összpontosítva.

A horizontális és vertikális szegregáció a tudományos életben

A fejlett országokban az oktatás és a kutatás világában a vertikális szegregáció az alábbiakban érhető tetten:

1. Minél magasabb az iskolázottság szintje, annál alacsonyabb a nők aránya.*
2. A nők aránya alacsonyabb az elitképzésekben.
3. A felsőoktatásban oktató-kutatók között csökken a nők aránya, noha az akadémiai pozíciók száma emelkedik (Jacobs 1996, 1999).

A vertikális szegregáció jele, hogy viszonylag kevés nő választja az egyetemi oktatói-kutatói pályát. Ez magyarázható a hagyományos munkamegosztással, valamint a nők klasszikus anya- és feleségszerepével (a nők feladata a gyermekek nevelése és a házimunka; a nők szakmai előmenetele másodlagos a férfiakéhoz képest). A nők előrehaladását továbbá az is gátolja, hogy a férfiakra jellemzőbb a hatalomgyakorlás. A férfiak foglalják el a vezető pozíciókat, még ha a nők hasonló végzettséggel és szakmai tudással rendelkeznek is. A belső akadályok szintén szerepet játszanak a szakmai életút alakításában. A nők általában alacsonyabb önértékeléssel rendelkeznek, elfogadják a hagyományos szerepeket, a családi feladatokat a karrierjük elé helyezik, és hajlamosak kerülni a konfliktust (Kissné 2002, 2005; Tornyi 2009). A nők érzelmesebbek, míg a férfiak racionálisabbak, és sokan ezzel is indokolják, hogy alkalmasabbak lehetnek a vezető pozíciók betöltésére (Paksi 2014).

Kifejezetten kevés a nő a STEM- (*Science, Technology, Engineering, Mathematics*) területeken, valamint általában az egyetemi életben. Kimutatható, hogy a legtöbb nő az anyai feladatok ellátása miatt adja fel a tudományos pályát, ezért az akadémiai karrier csúcán még kevesebb nővel találkozni az alacsonyabb szakmai szintekhez képest (Blickenstaff 2005; Paksi 2014; Paksi–Nagy–Király 2016).

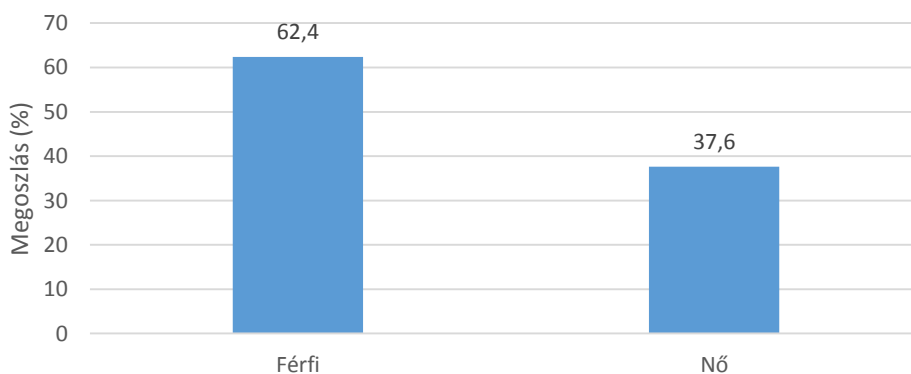
Paula England és munkatársai (2007) rámutattak, hogy az Egyesült Államokban 1971 és 2002 között a PhD-fokozatot szerzett nők aránya 14%-ról 46%-ra nőtt, míg a nemek szerinti horizontális szegregáció csak kismértékben változott. Mindemellett azt is fontos tisztán látni, hogy a férfiak általában kerülnek azokat a munkaerőpiaci területeket, ahol sok nő dolgozik, „menekülnek” az olyan helyekről, ahol a nők aránya meghaladja a 25%-ot.

* A mérnöki és informatikai képzési területeken egyfajta „fordított piramis” jelenség mutatkozik. Míg a nők aránya az alapképzésben 17–25%, addig a mesterképzésben 22–30%, az oktatók körében pedig még magasabb: mintegy 40% az informatikában és 33% a mérnöki képzésben. Az informatika oktatása meglehetősen nőies terület, ugyanis a férfiak elsősorban a magánszektorban helyezkednek el.

Eredmények

A PhD-fokozattal rendelkezők szociodemográfiai háttere

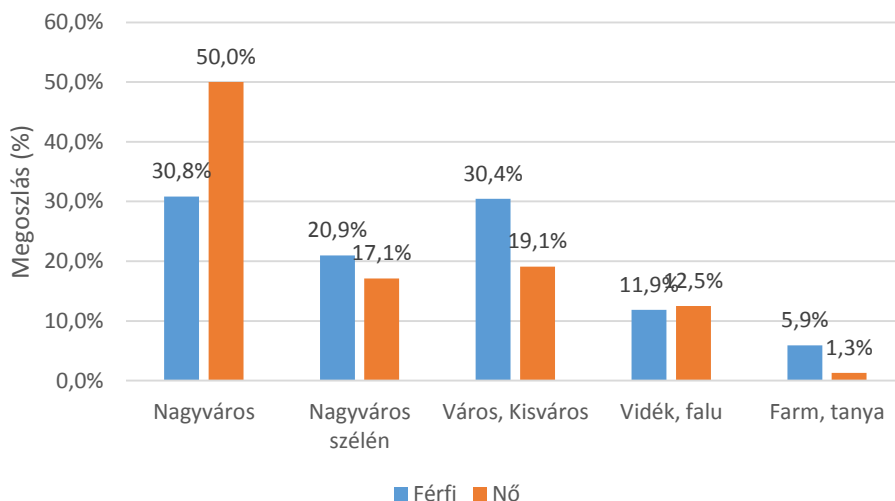
A vizsgált európai országokban a nemek szerinti differenciák jelentősek. A PhD-fokozattal rendelkező nők kisebbségben vannak a férfiakkal szemben, vagyis női hátrány figyelhető meg a tudományos szférában, noha a fejlett országokban végzett nemzetközi vizsgálatok szerint a nők többségben vannak a gimnáziumokban és a felsőoktatásban, sőt már egyes magas presztízsű egyetemi szakokon is (pl.: jogtudományi, orvosi, közgazdasági területek) (Forray 1986; Róbert 2000; Freeman 2004; Fényes 2010).

1. ábra: A PhD-fokozattal rendelkezők nemek szerinti megoszlása (%) (N = 405)

Az állandó lakhely településtípusa szerint az Európában élő PhD-sok közül legnagyobb arányban nagyvárosban (38%), majd kisvárosban (26,2%), nagyváros peremén (19,5%), vidéken (12,2%) és tanyán (4,1%) élnek.

Eredményeink szerint a férfiak és nők lakhelyének településtípusa szignifikánsan különbözik. A lakóhely településtípusát tekintve a nők vannak kedvezőbb helyzetben. Több köztük a nagyvárosi lakos, és kevesebb a kisebb városokban, tanyákon élő. Fontos megállapítás, hogy ez is egyfajta nőhátrány jele: a nőknek ugyanis kedvezőbb településtípuson kell ahhoz élniük, hogy esélyük legyen fokozatszerzésre.

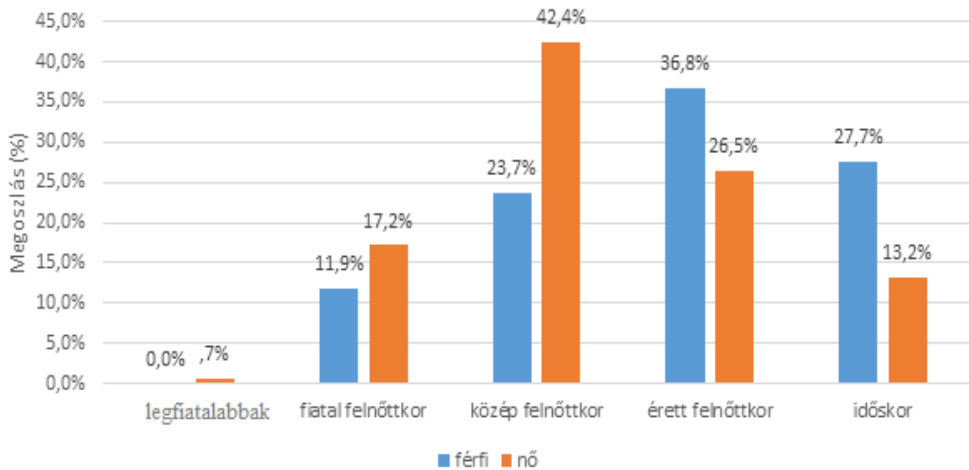

$p = 0,001$

2. ábra: A településtípus megoszlása nemek szerint (%) (N = 405)

Életkor szerint vizsgálódva korcsoportokat alkottunk. A mintában a legfiatalabbak (legfeljebb 25 év) aránya 0,2%, a fiatal felnőttkorúaké (26–34 év) 14%, a közép felnőttkorúaké (35–49 év) 30,7%, az érett felnőttkorúaké (50–64 év) 32,9% és az időskorúaké (65 év felett) 22,2%.

A nemek és az életkorcsoportok összefüggés-vizsgálata szerint jelentős eltérés van a férfiak és a nők életkorcsoportjai között. Az idősebb korcsoportokban férfítúlsúly figyelhető meg, és az idősebb korosztályban alig találunk fokozattal rendelkező nőket. A vizsgálatban részt vevő nők fiatalabbak, arányuk folyamatosan nő a PhD-fokozattal rendelkezők között. Ennek oka arra vezethető vissza, hogy az oktatásban való részvétel esélyegyenlőtlenségei mérséklődtek, jelentősen csökkentek a nemek közötti iskolázottsági különbségek (Nagy 2005).

$p = 0,000$

3. ábra: Korcsoportok megoszlása nemek szerint (%) (N = 404)

A válaszadó személyek családi állapotát is megvizsgáltuk. 85,2% házasságban, 14,5% valamifajta élettársi viszonyban él. A mintába került személyek közül csupán egyetlen fő vált el.

Eredményeink szerint a férfiak és nők családjának szerkezete nem tér el szignifikánsan. Nemenként tehát hasonló családi állapot rajzolódik ki, noha a férfiak között több a házas, a nők között pedig az élettársi viszonyban élő. Ez ellentmond azoknak az eredményeknek, miszerint Magyarországon szignifikánsan kevesebb férjezett nő rendelkezik tudományos fokozattal, mint egyedülálló (Schadt 2011; Fényes 2018).

Kíváncsiak voltunk az egy háztartásban élők számára és arra is, hogy a háztartásban élők száma különbözik-e nemenként. Az ANOVA eredményei szerint a férfiak és a nők között ebben nincs eltérés, mindkét nem átlagosan háromfős családról számolt be.

Az „Élt-e valaha együtt a partnerével anélkül, hogy összeházasodtak volna?” kérdésre a megkérdezettek kétharmada válaszolt nemmel, egyharmaduk viszont már kipróbálta az együttélést házasságkötés nélkül. Nemek szerint nincs jelentős különbség a házassággal és házasság nélkül együtt élők között, noha eredményeinkből kitűnik, hogy a férfiak közül többen „próbálták már ki” az élettársi kapcsolatot.

Részben a társadalmi normák (a családalapítási szokások átalakulása, az iskolázottsági szint emelkedése, a szülés életkorának kitolódása, a személyes értékrend, illetve a nők társadalmi szerepváltozása), részben a gazdasági folyamatok (a munkaerőpiac beszűkülése, az egzisztenciális félelem, a gyermekellátó rendszer hiányosságai) következtében a magyar lakosság gyermekvállalási kedve nem magas (Monostori-Óri-Spéder 2018). Ez jellemző a vizsgált PhD-fokozattal rendelkezőkre is. 42,9%-uknak van, 57,1%-uknak nincs gyermeke. A férfiak és a nők gyermekeinek száma között nincs különbség.

A társadalmi helyzet szubjektív megítélése szerint – 1-től (alsó réteg) 10-ig (felső réteg) terjedő ranglétrán – a PhD-fokozattal rendelkezők átlagosan a hetedik szintre, a közép- és a felső közép társadalmi szint metszetébe sorolták magukat. A társadalmi helyzet szubjektív megítélése azonban nemenként szignifikánsan eltér egymástól: a férfiak sokkal kedvezőbb, mint a nők. Ennek hátterében az állhat, hogy a munkahelyi diszkrimináció hátrányos helyzetbe hozza a nőket, valamint szerepet játszik benne a vertikális szegregáció is, miszerint a nők a beosztási hierarchia alsóbb szintjén helyezkednek el, ahol a keresetek kisebbek. Továbbá a nők a rosszabbul fizető ágazatokban vannak nagyobb arányban, például a közigazgatásban, és kevesebben dolgoznak a jobban fizető magán- és vállalkozói szférában. Emellett a munkaerőpiac felértékeli a „férfias” foglalkozásokat a „nőies” foglalkozásokkal szemben (Fényes 2010).

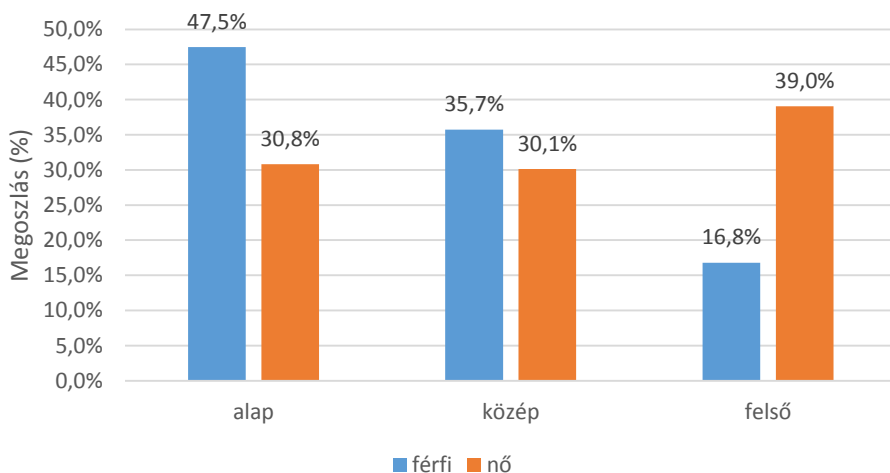
1. táblázat: A társadalmi helyzet szubjektív megítélése nemek szerint (N = 394)

	Átlag	Szórás
Férfi	7,04	1,439
Nő	6,66	1,546
Összesen	6,89	1,490

$p = 0,016$

Korábbi kutatási tapasztalataink szerint a magas presztízsű iskolákat gyakrabban választják értelmiségi származású fiatalok, ezért megvizsgáltuk, hogy a vizsgálat PhD-fokozattal rendelkező résztvevőinek szülei mennyire iskolázottak. Az adatfelvétel során mind az édes-/nevelőanya, mind az édes-/nevelőapa legmagasabb iskolai végzettségéről kérdezték.

A PhD-fokozattal rendelkezők szülői hátteréről megállapítható, hogy az édes-/nevelőanyák 41%-ának legfeljebb alacsony iskolai végzettsége van, harmaduk középszintű iskolai végzettséggel rendelkezik, 25,3% diplomás. A nemek szerinti összefüggés-vizsgálat eredményei szerint a PhD-fokozattal rendelkező férfiak édes-/nevelőanyja jelentős részben (47,5%) csak alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik, míg a tudományos fokozattal rendelkező nőké nagyarányban diplomás. Ez arra vezethető vissza, hogy a nők aránya az iskolarendszerű képzésben folyamatosan nő, aminek hatására az iskolai végzettségük is emelkedik (Fényes 2010). Fontos itt is tisztán látni, hogy a fokozattal rendelkező nők valójában ebből a szempontból is hátrányban vannak. Az anyáknak (is) magasan iskolázottnak kell lenniük, hogy a lánygyermek is magasan iskolázott legyen.

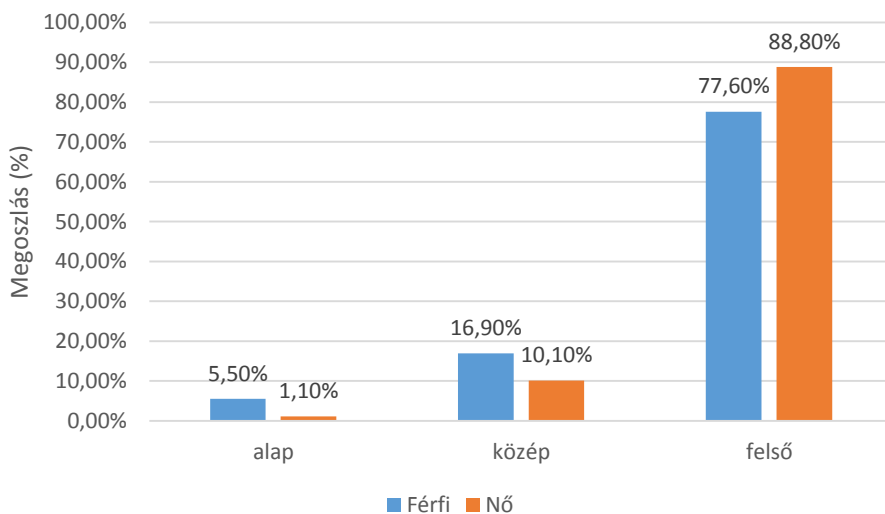
$p = 0,000$

4. ábra: Az édes-/nevelőanya legmagasabb iskolai végzettségének megoszlása nemek szerint (%) (N = 384)

Az édes-/nevelőapák iskolázottságáról megállapítható, hogy a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezők aránya 23,7%, ami jelentősen alacsonyabb az alapfokú végzettségű édesanyák arányához képest (41%). Ez azt mutatja, hogy régen a férfiak végzettsége jóval magasabb volt, mint a nőké. A középfokú végzettségű édes-/nevelőapák aránya 35,1%, a diplomásoké 41,3%. Összességében a diplomás apák aránya messze meghaladja a diplomás anyákét, ami ellentmond a napjainkban már fennálló párkapcsolati homogenizálódásnak.

A nemek vizsgálata szerint nincs különbség a férfiak és a nők édes-/nevelőapjának iskolai végzettsége között, viszont mint láttuk, a nők előmenetele szempontjából az anyák hatása fontosabb: a lánygyermek fokozatszerzéséhez magasabb iskolai végzettségű anya kell.

Fontosnak tartottuk továbbá megvizsgálni a PhD-fokozattal rendelkezők házastársának iskolai végzettségét is. Ez az alábbiak szerint alakul: a diplomával nem rendelkezők aránya 19%, a diplomával rendelkezőké 81%. Ezek az arányok kedvezőnek mondhatók és a párkapcsolati homogenizálódással magyarázhatók. A férfiak és a nők házastársának iskolázottsága hasonló, ennek hátterében az állhat, hogy a nők iskolázottsága az elmúlt évtizedektől kezdve növekszik (Fényes 2010), ugyanakkor a párkapcsolatokra jellemző homogenizálódás is kirajzolódni látszik (Fónai-Sziget 2016).

$p = 0,058$

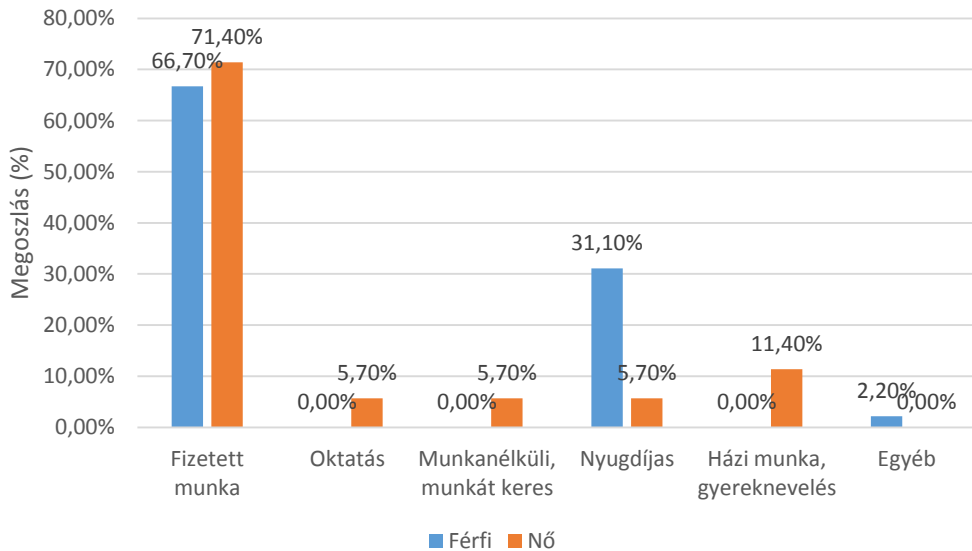
5. ábra: A házastárs legmagasabb iskolai végzettségének megoszlása nemek szerint (%) (N = 290)

Szakmai karrierutak

A nők a 19. században léptek be tömegesen kenyérkeresőként a munkaerőpiacra. Munkavállalásukat ekkor (is) rossz munkakörülmények és alacsony bérek jellemezték. A 20. században megindult a horizontális szegregáció (egyes alacsony presztízssű munkák elnőiesedése), a vertikális szegregáció (kevés nő tölt be vezető beosztást), illetve a munkahelyi diszkrimináció (a nők ugyanazért a munkáért kevesebb bért kapnak) (Fényes 2010).

Az ESS-mintán megvizsgáltuk a tudományos életpályák jellemzőinek nemek szerinti különbségeit is. A nők – mint majd látjuk – a munkaerőpiacon továbbra is hátrányban vannak, megjelenik a státuszinkonzisztencia munkaerőpiaci helyzetük és iskolázottságuk között.

A „Volt-e egy óránál hosszabb fizetett munkája az elmúlt héten?” kérdésre adott válaszokból megállapítható, hogy a PhD-fokozattal rendelkezők csaknem 95%-a dolgozott az elmúlt hét napban – ez az arány rendkívül kedvező. A férfiak és a nők elmúlt heti tevékenységének besorolása között azonban szignifikáns különbség figyelhető meg. A megkérdezett nők közül többen vallják, hogy az elmúlt hét napban fizetett munkát végeztek, a férfiak között pedig több a nyugdíjas. Természetesen a nők esetében a házimunka végzése és a gyermeknevelés is fő elfoglaltságnak bizonyul a mindennapokban.

$p = 0,004$

6. ábra: Az elmúlt hét tevékenységeinek alakulása nemek szerint (%) (N = 80)

A foglalkozás típusát vizsgálva megállapítható, hogy a vizsgálatba bevont tudományos fokozattal rendelkezők legnagyobb hányada, csaknem 9/10-e alkalmazott, kisebb része egyéni vállalkozó, ami összhangban van a várakozásokkal. A nemek szerinti vizsgálat eredményei szerint nincs számottevő különbség a férfiak és a nők foglalkozástípusa között.

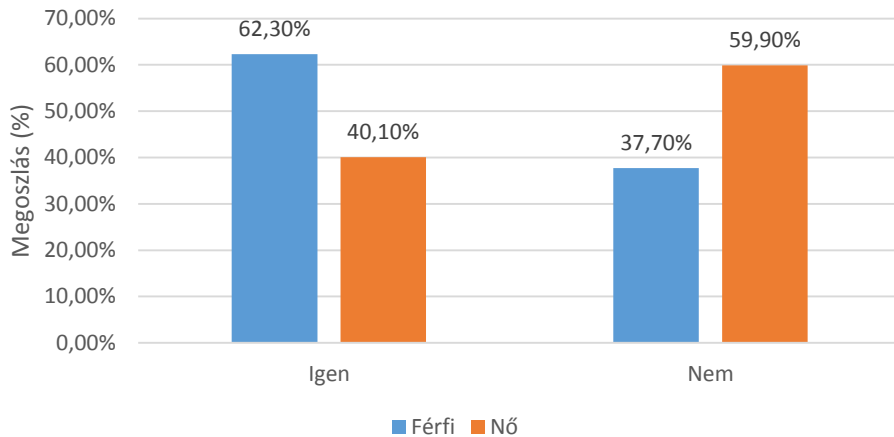
A PhD-fokozattal rendelkező munkavállalók többsége határozatlan időre szóló szerződéssel dolgozik, kis részüket azonban határozott időre szóló szerződéssel alkalmazták. Jelentéktelen azok aránya, akik jelenleg nem rendelkeznek szerződéssel. Eredményeink szerint a férfiak és nők munkaszerződésének típusa szignifikánsan nem tér el egymástól, noha a férfiak nagyobb hányadát határozatlan, míg a nőket inkább határozott idejű szerződéssel foglalkoztatják. A nőket mindezért az atipikus foglalkoztatottak körébe szokás sorolni, akiket sokkal inkább sújt a bizonytalanság, az instabilitás, mint a férfiakat.

A foglalkozási szintek hierarchikus struktúrája felfelé keskenyedő piramisra emlékeztet: a felsőbb szinteken kevesebben vannak, mint az alsóbbakon. A felsőbb szintekre jutás elsődleges feltételeként a magas iskolai végzettséget említenénk, amit alátámasztanak a „Vezető-e?” kérdésre adott válaszok is. A válaszadók 54%-a dolgozik vezető beosztásban.

A nők mind a munkába lépés esélye, mind a munkaerőpiacon belüli mozgás szempontjából hátrányos helyzetben vannak. Ez nem csupán az egyén számára okoz konfliktusokat, hanem a társadalom számára sem kedvező (Koncz 1994).

A megkérdezett férfiak 62,3%-a, a megkérdezett nők 40,1%-a vezető beosztású. Ez az eltérés jelentős, amit az „üvegplafon-szindrómával” azonosíthatunk. Az egyre terjedelmesebb hazai és nemzetközi szakirodalomból tudjuk, hogy az elmúlt

évtizedekben jelentősen nőtt a női vezetők aránya a fejlett országok gazdaságában, ugyanakkor ez a változás kevésbé érte el a felső szintű vezetői pozíciókat, ahová a nők továbbra is csak szórványosan képesek bekerülni (Fényes 2010).

$$p = 0,000$$

7. ábra: A vezető státusz megoszlása nemek szerint (%) (N = 404)

A vezető státuszúak körében a beosztottak számát is megvizsgáltuk. Eredményeink szerint a PhD-fokozattal rendelkező vezetőkhez tartozó munkavállalók átlagos száma 83 fő. Megjegyzendő, hogy óriási szórás figyelhető meg az egyes vezetők alkalmazottjainak száma között: van(nak), aki(k), csak 1, van(nak), aki(k) legfeljebb 5000 főt foglalkoztat(nak). Nemek szerint nem rajzolódik ki jelentős különbség a beosztottak számát illetően, noha a férfiak valamivel több alkalmazott feladatát határozzák meg, mint a nők.

A heti munkaidő számbavételekor a ténylegesen ledolgozott órák számával (túlórák számát is beleértve) dolgoztunk. Számításaink szerint a válaszadók átlagosan 45 órát dolgoznak egy héten.

A heti munkaórák számában számottevő különbség van a férfiak és a nők között. A férfiak szignifikánsan, kb. 6 órával dolgoznak többet, mint a nők. A különbség hátterében a hagyományos női szerepeket véljük meghúzódnia. A férfiak átlagosan több időt tudnak munkahelyi munkával tölteni, hiszen alapvető feladatuk „tradicionális” és „státuszkijelölő” (Fónai–Szigeti 2016).

2. táblázat: A heti munkaórák számának alakulása nemek szerint (N = 372)

	Átlag	N	Szórás
Férfi	46,87	238	14,041
Nő	40,39	134	15,094
Összesen	44,53	372	14,743

$$p = 0,000$$

A munkával való elégedettség a munkaattitűdök központi eleme és esszenciája, amely egyéni és társadalmi szinten egyaránt fontos tényező. A PhD-fokozattal rendelkezők szubjektív munkaelégedettsége jónak minősíthető, hiszen az 1-től 10-ig terjedő skálán átlagosan 8-as értéket vesz fel.

Nemek szerinti eredményeink azt mutatják, hogy a férfiak szignifikánsan elégedettebbek a munkájukkal, mint a nők. Ennek magyarázatára szolgálhat, hogy a vertikális szegregációnak megfelelően a foglalkozási hierarchiában egyre feljebb haladva jelentősen csökken a nők aránya. A férfiak magasabb pozícióban, státuszban helyezkednek el, amelyhez magasabb jövedelmi szint is társul. Ugyanakkor az is köztudott, hogy a férfiak kevesebb időt és energiát mozgósítanak az otthoni munkában és a gyerekeknvelésben.

3. táblázat: A munkával való elégedettség alakulása nemek szerint (%) (N = 306)

	Átlag	N	Szórás
Férfi	8,22	185	1,314
Nő	7,67	121	1,927
Összesen	8,01	306	1,604

p = 0,003

A PhD-fokozattal rendelkezők szubjektív megítélése a munka és magánélet összehangolásáról közepesnek mondható. Átlag alatti elégedettségi szinttel a nők rendelkeznek. A családi élet és a szakmai karrier harmonizálása, a kettős kötődésű karrier kialakítása évtizedek óta olyan probléma, amely szinte kizárólag a nők számára merül fel (Koltai–Vucskó 2007; R. Fedor 2015). A társadalom, a munkaerőpiac elvárja a nőktől, hogy az otthoni tevékenységeket összhangba hozzák a munka által szabott követelményekkel, és e két szerep összehangolására megoldást találjanak (R. Fedor 2015). A két szerep összeegyeztetése azonban nem egyszerű feladat, ami jól kirajzódik a PhD-fokozattal rendelkező férfiak és a nők elégedettségi szintje között is.

4. táblázat: A munka és a magánélet összehangolásával való elégedettség nemek szerint (N = 308)

	Átlag	Szórás
Férfi	6,98	2,188
Nő	6,28	2,675
Összesen	6,70	2,414

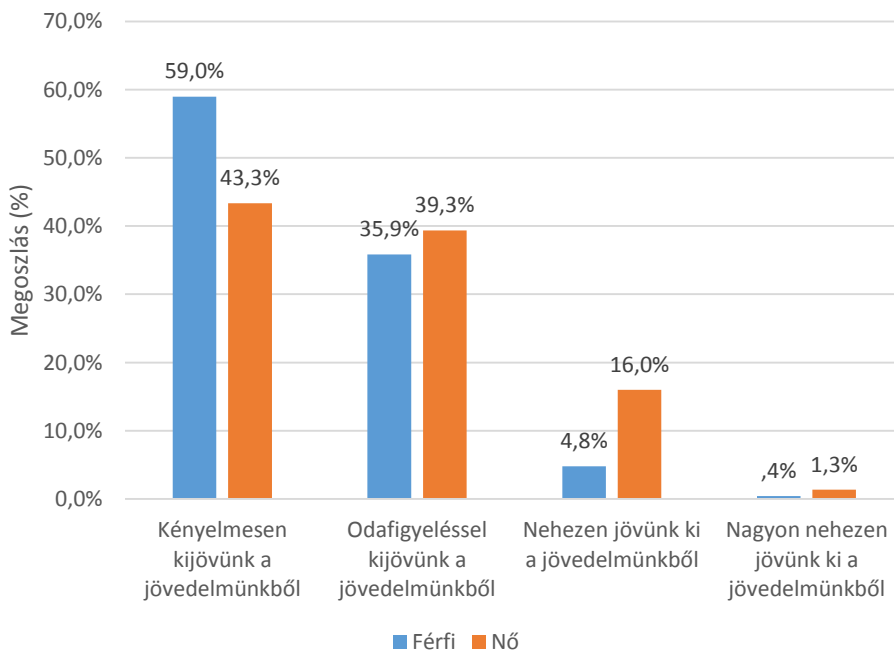
p = 0,012

Az anyagi háttér vizsgálatokor külön elemeztük az objektív helyzetet és szubjektív megítélését, nemek szerint. Elsőként az anyagi háttér objektív mutatóját vizsgáltuk meg a jövedelmi decilisekbe besorolva. Az alacsonyabb jövedelmi szintbe az 1–5. jövedelmi

decilist, míg a magasabba a legalább 6. és legfeljebb 10. decilist soroltuk. Összességében a válaszadók többsége a magasabb jövedelmi kategóriába tartozik.

Az anyagi helyzet ezen objektív mutatója szerint a férfiak helyzete szignifikánsan jobb a nőkéénél, hiszen magasabb jövedelmi szinttel együtt járó vezető pozíciót elsősorban férfiak töltenek be. Továbbá azonos munkakörben a nők rendszerint alacsonyabb fizetéssel számolhatnak, mint a férfiak, vagyis bérszakadék húzódik a nemek között.

A jövedelmi helyzet szubjektív megítélése szerint a válaszadó PhD-fokozattal rendelkezők jelentős része (53,2%) elégedett, kényelmesen be tudják osztani a fizetésüket. 37,3% odafigyeléssel ugyan, de szintén be tudja osztani a havi keresetét. Mindösszesen 9,5%-uk számolt be arról, hogy jövedelmük nem elegendő, többre lenne szükségük. Az anyagi helyzet szubjektív megítélése nemenként szignifikánsan eltér egymástól. Egyértelműen a férfiakra jellemző, hogy kényelmesen kijönnek a jövedelmükből, anyagi gondokkal nem kell szembenézniük, ami az előzőekben ismertetett okokra vezethető vissza.

$p = 0,000$

8. ábra: Az anyagi helyzet megítélése nemek szerint (%) (N = 401)

Összegzés

Elemzésünk első felében a PhD-fokozattal rendelkező férfiak és nők szociodemográfiai tényezőit hasonlítottuk össze. A mintában a nők kisebbségben vannak a fokozatszerzők között, és előnyösebb lakhelyen élnek (településtípussal mérve), ami szintén egyfajta nőhátrányra utal. Láttuk, hogy a fokozattal rendelkező nők fiatalabbak, és a férfiak között több a nyugdíjas – ennek háttérében a nők folyamatos beáramlása áll a tudományos szférába. A nők és a férfiak családi állapotában nem volt számottevő különbség, szemben a magyarországi eredményekkel, miszerint a fokozattal rendelkező nőknek kevesebb a gyermekük, és kevesebb köztük a házas. A férfiak szubjektív gazdasági helyzete jobb, valamint a nők hátrányban vannak abban is, hogy csak magas iskolázott anyák gyermekei közül kerülnek ki a fokozatszerzők.

Elemzésünk második felében a szakmai karrierutakat hasonlítottunk össze, nemenként. Ahogy az várható volt, több a nyugdíjas státuszú férfi, míg a nők között gyakrabban fordul elő a határozott idejű munkaszerződés. A fizetett munkavégzés hasonló arányt mutatott a férfiak és a nők esetében. A férfiak hetente több munkórát dolgoznak, és elégedettebbek a foglalkozásukkal, hasonlóan a magyar adatokhoz. Ezzel egybehangzóan magasabb jövedelmet tudnak elérni, amelyből egyértelműen jobban meg is tudnak élni. A várakozásokkal összhangban láttuk azt is, hogy a munka és magánélet összehangolása a férfiaknak könnyebb feladat.

Irodalom

- Ampaw, Frim D. – Jaeger, Audrey J. (2012) Completing the Three Stages of Doctoral Education: An Event History Analysis. *Research in Higher Education*, 53/6, 640–660.
- Blickenstaff, Jacob Clark (2005) Women and science careers: Leaky pipeline or gender filter? *Gender and Education*, 17/4, 369–386.
- England, Paula et al. (2007) Why Are Some Academic Fields Tipping Toward Female? The Sex Composition of U.S. Fields of Doctoral Degree Receipt, 1970–2002. *Sociology of Education*, 80/1, 23–42.
- Fényes Hajnalka (2010) *A nemi sajátosságok különbségének vizsgálata az oktatásban. A nők hátrányainak felszámolódása?* Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Fényes Hajnalka (2018) Nemek szerinti különbségek a tudományos fokozatok megtételésében Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 28/1, 60–83.
- Fináncz Judit (2009) *Tudományos utánpótlásképzés Európában és Magyarországon*. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Fináncz Judit – Szabó Anita – Kucsera Tamás Gergely (2009) *A doktori képzés Magyarországon. Szervezetek, szereplők, hallgatók*. Budapest: Alumni Kiadó – Doktoranduszok Országos Szövetsége.
- Fónai Mihály – Szigeti Fruzsina (2016) A Nyíregyházán tanuló fiatalok képzettsége és oktatással kapcsolatos tervei. *Acta Medicinæ et Sociologica*, 7/20–21, 29–47.

- Forray R. Katalin (1986) Ahol a nők előnyben vannak. *Köznevelés*, 15, 3–4.
- Freeman, Catherine E. (2004) *Trends in Educational Equity of Girls and Woman 2004*. Washington: National Center for Education Statistics.
- Jacobs, Jerry A. (1996) Gender inequality and higher education. *Annual Review of Sociology*, 22/1, 153–185.
- Jacobs, Jerry A. (1999) Gender and the stratification of colleges. *The Journal of Higher Education*, 70/2, 161–187.
- Koltai Luca – Vucskó Judit (szerk.) (2007) *A munka-magánélet összeegyeztetését segítő és gátló tényezők Magyarországon*. Budapest: Fővárosi Esélyegyenlőség Módszertani Iroda Szociális és Foglalkoztatási Minisztérium. http://www.egyenlobanasmod.hu/tanulmanyok/hu/nok_Mo.pdf.
- Koncz Katalin (1994) Nők a rendszerváltás folyamatában. In: Hadas Miklós (szerk.) (1994) *Férfiuralom. Írások nőkről, férfiakról, feminizmusról*. Budapest: Replika Könyvek 2, Replika Kör, 209–222.
- Litalien, David – Guay, Frédéric (2015) Dropout Intentions in Phd Studies: A Comprehensive Model Based on Interpersonal Relationships and Motivational Resources. *Contemporary Educational Psychology*, 41/2, 218–231.
- Monostori Judit – Őri Péter – Spéder Zsolt (szerk.) *Demográfiai Portré 2018. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet.
- Nerad, Maresi – Heggelund, Mimi (eds.) (2008) *Toward Global PhD? Forces & Forms in Doctoral Education Worldwide*. Washington: University of Washington Press.
- Paksi Veronika (2014) Miért kevés a női hallgató a természet és műszaki tudományi képzésekben? Nemzetközi kitekintés a „szivárgó vezeték” metaforára. *Replika*, 85/4–86/1, 109–130.
- Paksi Veronika – Nagy Beáta – Király Gábor (2016) The timing of motherhood while earning a PhD in engineering. *International Journal of Doctoral Studies*, 11, 285–304.
- R. Fedor Anita (2015) *Egyensúlyban? A munkaerő-piaci karriertől a familiarizmusig*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Róbert Péter (2000) Bővülő felsőoktatás: Ki jut be? *Educatio*, 9/1, 79–94.
- Schadt Mária (2011) Esélyegyenlőség a tudományos szférában. In: Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné (szerk.) *Szerepváltozások. Jelentés a nőké és a férfiak helyzetéről 2011*. Budapest: Tárki, 49–67.
- Szigeti Fruzsina (2020) A doktori képzésből lemorzsolódók vizsgálata. *Educatio*, 29/1, 135–144.
- Szigeti Fruzsina (2021) Egy regionális egyetem doktoranduszainak nemzetközi vándorlási hajlandósága. *Civil Szemle Különszám 2021*, 275–288.
- Tornyai Zsuzsa (2009) Nők az egyetemeken: a padtól a katedráig. In: Bajusz Bernadett et al. (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Kozma Tamás tiszteletére*. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Közhasznú Egyesülete, 89–102.
- Tornyai Zsuzsa (2010) Nők a felsőoktatásban és a tudományban. In: Kovácsné Bakosi Éva (szerk.): *Társadalomtudományi tanulmányok III. Tanulmánykötet a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar oktatóinak írásaiból*. Hajdúböszörmény: DE Gyermeknevelési és Felnőttképzési Kar, 98–113.